

DÁNÉ TIBOR KÁLMÁN

KULTURÁLIS ÉRTÉKMENTÉS MŰVELŐDÉS-MELLÉKLETEKBEN

A gyermektől, ha elveszik a játékát, utána nyúl, esetleg sírni kezd érte. Mert számára az érték, még ha csak pillanatnyilag is, hisz néhány perc múlva talán már más játék köti le figyelmét. A felnőtt ember is reflexszerűen kap utána, ha hirtelen kiejt, vagy elvesznek valamit a kezéből, mert számára az pillanatnyilag értéket jelent. Az ember tudatosan félti, óvja az értékeit, ügyel rájuk – gyakran abban a reményben, hogy gyermekei, utódai majd megöröklik, mert számukra is érték marad –, s ha valamilyen úton-módon mégis elveszik tőle, akkor megpróbálja minden áron, néha erőszakkal, máskor akár jogi úton is, visszaszerezni. Így van ez a szellemi értékekkel is.

Kisebbségi társadalmunk pedig egy folyamatos értékmentési hajszában él. Hajszá, mivel számunkra csak részben biztosítottak azok az állam által fenntartott, költségvetésből működő intézmények, amelyekkel a többségi nemzet rendelkezik az önazonosságát szavatoló értékeinek a megtartására. A kisebbségi lét körülményei között a nemzeti értékeink mentési folyamatában két alapvető tényezőt tartok fontosnak: az egyik a népközösségünk belső energiáinak a mozgósítása, a másik az intézményesülés a civil társadalom biztosította jogi keretek között. A belső energia mozgósítása jórészt spontán módon működik, közösségi motivációja egyértelműen a féltés, az érték megtartásának az „utána kapok” reflexe. Aminek más hozadékát is látom. Mint közművelődés-szervező az el-

**Az 1990-ben újrainduló
Művelődés,
a megváltozott
világrendben,
a robbanásszerűen ránk
zúduló információs
társadalomban is
igyekezett
a kisebbségünk
közművelődési életének
a tükörcépévé válni.**

múlt közel harminc évben gyakran éltem át olyan helyzeteket, amikor egy-egy hazai kulturális rendezvényen az a hangulat sugárzott, hogy „ezt is megértük”. Míg egy hasonló összejövetelen az anyaországban jól megrendezett, rutinszerű cselekvések sorát láttam, és gyakran azzal az érzéssel jöttem el, hogy na, ezt a programot is „kipipálták”. Valahogyan másként érvényesült és hatott a „lélek” a két rendezvényen. Hisz ami az egyik helyen rendkívülinek számított, a másik helyen természetes volt. A kisebbségi lélek illetén motivációs hatását a trianoni békediktátum után a román nemzeti homogenizálódást hirdető és támogató egyik román politikus fogalmazta meg a legérthetőbben, talán számunkra is, amikor kijelentette, hogy ő nem azoktól a magyaroktól tart, akik állandóan a szájukon hordják nemzeti hovatartozásukat, hanem azoktól, akik imakönyvekben nemzeti színű szalagot hordoznak. Véleményem szerint egy kisebbség közösségi energiáit mozgósító lelki motivációját talán nem is lehetett volna érzékletesebben megfogalmazni.

Mint fentebb jeleztem, a kisebbségi létben az értékmentési folyamatok másik fontos tényezőjének a civil társadalmi keretek között történő intézményesülést látom. Mert egy nem kormányzati szervezet igazgatása, függetlenül attól, hogy milyen célból jött létre, egyértelműen a demokrácia gyakorlásának iskoláját jelenti annak a közösségnek, amely valamilyen szellemi vagy éppen anyagi értékeinek a hosszú távú fenntartására alapította. Továbbá a jogi keret biztosítéka lehet annak, hogy az intézmény célkitűzéseit vezetősége a közösség által jóváhagyott alapszabályzat mentén akarja érvényesíteni, az ehhez szükséges anyagi forrásokat pedig törvényes keretek között hasznosítják. Vagyis a működési autonómia csorbulása nélkül, mind az intézményt fenntartó közösségnek, mind pedig az állam gazdálkodást ellenőrző és felügyelő szerveinek rálátása van a civilszervezet életére. De lényeges viszont, hogy mivel egy ilyen intézmény „közösségi tulajdonban” van, és működése nem függ semmilyen önkormányzati vagy más állami közegetől, úgy teljesítheti küldetését, mint egy kisebbségi „autonómasziget”. A közel három évtizeddel ezelőtti hatalomváltás után, amikor Románia is rákanyarodott a demokratizálódás – azóta bebizonyosodott, hogy ugyancsak rögs – útjára, a hazai magyar társadalom rögtön felismerte a társadalmi egyesületekben rejlő értékmentő erőt, és gombamód kezdtek szaporodni a civil szervezetek. Főleg szociokulturális értékek mentén jöttek létre ezek az intézmények. Miközben gazdag társadalmi tevékenységet folytattak, és különböző kulturális közösségeket létesítettek. De voltak olyan civil szervezetek is, amelyek magyar házakat hoztak létre, ezekbe könyvtárakat, különböző közgyűjteményeket telepítettek, kézművesműhelyeket létesítettek, táncházakat szerveztek, étkezési és szálláslehetőséget alakítottak ki az épületekben, vagyis pezsgő társadalmi életet bonyolítottak bennük. Máshol kibővítve ezeket az intézményeket, szórványkollégiumokat is létesítettek a magyar házában. Számos, magyarok lakta településen pedig tájházak, múzeumok jöttek létre civil kezdeményezésből. És sorolhatnánk még az intézményesített közösségi értékmentési tevékenységeket.

Egyértelmű, hogy a hazai magyar sajtó sem maradhatott ki ebből az értékmentő folyamatból. Az 1989-es hatalomváltás utáni években jelentősen átrendeződött a kisebbségi média. Egyes termékei, más elnevezéssel ugyan, mint addig (jelezve a pálfordulást), megmaradtak. Más kiadványok viszont belebuktak a főleg gazdasági érdekek mentén rendeződő új tömegtájékoztatási harcba, hisz a legtöbb sajtótermék megjelenése mögül kivonult az állam. Számos kisebbségi

médium úgy vészelté át a válságot, hogy „privatizált”, vagyis egy-egy civilszervezetet vagy éppen gazdasági vállalkozást hozott létre a régi sajtótermék megmentésére. Az újabbak a már megváltozott gazdasági rend szabályai szerint jelentek meg a médiapiacra, ezért közülük néhányan efemer életűek voltak, de amelyek megmaradtak, azok sem az eladott példányszám utáni jövedelemből tudtak fennmaradni, hanem olyan kulturális értékeket képviseltek, amelyek mellé sikerült anyagi támogatókat, mecénásokat találni. Nem is beszélve arról, hogy a kibernetikus tér számos régi sajtótermékünknek adta meg a lehetőséget a virtuális megújulásra, a nyomtatott változat helyett, nagyon sok kisebbségi médium pedig már eredetileg is csak a világhálón jött létre.

A hetvenedik évében járó *Művelődés* közművelődési folyóiratunk azon kevés kisebbségi sajtóorgánium közé tartozik Romániában, amely mögül nem vonult ki a hatalom, azaz mind a mai napig állami költségvetésből működik. 1948 júliusában indult a lap *Művelődési Útnutató* címmel, majd 1957 január 1-től jelent meg *Művelődés* elnevezéssel. Aztán 1986. január 1-től a lap gyakorlatilag megszűnt, helyette a román nyelvű *Cântarea României*-ben közölnek rövid, néhány oldalas magyar és német ajkúaknak szóló közművelődési írásokat, főleg a kultúr-otthonok részére, az aktuális politikai irányvonalat követő, ajánlott műsoranyagokat. 1990-től a lap régi munkatársai újra megszervezték a szerkesztőséget, immár Kolozsváron keltették életre a folyóiratot. Alulírott 2013. július 1-től vette át a lap főszerkesztését. Hetven évvel ezelőtti megjelenésekor a bukaresti Művelődési Minisztérium adta ki a lapot, majd később a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság, aztán pedig a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács. 1990-ben ismét a Művelődési Minisztérium égisze alá került, de egyre zavarosabbá vált a zökkenőmentes havi megjelenést biztosító anyagi háttér. Ebben a tekintetben radikális változás akkor történt, amikor 2009-től a Kolozs Megyei Tanács vállalta az anyagi támogatást. Működési szabályzata értelmében azonban a *Művelődés*nek nemcsak Kolozs megyei szinten kell szolgálnia, hanem régiós kitekintéssel is, ismertetve Erdély kulturális értékeinek (nemzeti, vallási) sokszínűségét. Az 1948-as kezdetektől mind a mai napig a hazai kisebbségi kultúra értékeinek a bemutatása és közvetítése volt (és jelenleg is az) a kiadvány fő célkitűzése. (Ezt az alapgondolatot fogalmazta meg egykor Balogh Edgár a lap legelső számában megjelent beköszöntő vezércikkében, amelynek címe *Népi kultúránk megújulásáról* volt. De valljuk be, azóta számtalanszor kellett „megújulnia” a folyóiratnak.). Azonban az indulás utáni évtizedben a vezető anyagokat főleg a román testvérlapból, az *Îndrumător Cultural*-ból kellett átvennie, s így ekkor a román–orosz kommunista kulturpolitika ideológiájának Prokrasztész ágyába szorítva vergődött. Az első negyven évben tehát a lapnak a szocialista kultúrpolitika mentében (néha ellenében is) kellett kifejtenie kisebbségi művelődésszervező, kultúramentő tevékenységét. Átlapozva ennek a négy évtizednek a számain, meglepéssel tapasztalom, hogy számtalan, ma már a művelődéstörténetünket jelentősen gazdagító, alapvető tanulmány jelent meg a *Művelődés*-ben akkori kisebbségi kulturális életünk szakmai kiválóságaitól. Különösen a múlt század hatvanas éveinek a végén és a hetvenes éveknél az elején, amikor V. András János került a szerkesztőség élére. Igaz, ebben az időben a romániai kommunista hatalom nyitottabb politikát folytatott, amely általánosan kedvezett az országnak, így a hazai művelődési életnek, természetesen a magyar kisebbségének is, amely hatalom azonban később annyira diktatórikussá vált, hogy 1986-ban még a lapot is megszüntette.

Az 1990-ben újrainduló *Művelődés*, a megváltozott világrendben, a robbanás-szerűen ránk zúduló információs társadalomban is igyekezett a kisebbségünk közművelődési életének a tükörképévé válni. Egyidejűleg vállalta fel az értékmentés és értékközvetítés nem éppen háládatos szerepkörét, s a társadalmunk újrendeződő kulturális erőterében a művelődési életünk legkiszolgáltatottabb olvasóközönségének, az átlagkultúrát fogyasztóknak kínált minőségi olvasmányt, de ugyanakkor a gyakorlati közművelőknek publikációs lehetőséget is. Az elmúlt négy évben is ezt a szellemiséget igyekeztünk tovább éltetni, viszont megváltoztatva, színes borítóval kicsit magazinosabbá tervezve a kiadványt, és fellazítva, szellősebbé, olvasóbarátibbá téve a laptestben a híryananyagok tördelését. Új honlapot is indítottunk, *muvelodes.net* rákereséssel, s kiadványunkat feltettük a facebookra is. Mivel a Kolozs Megyei Tanács biztosította teljes egészében az évi tizenkét lapszám megjelenését, a pályázati úton bevont további anyagi forrásokból az elmúlt négy évben rendszeresíteni tudtuk tematikus mellékletek kiadását. Évente négy ilyen kiadványt tettünk közzé, ráirányítva ezekkel a mellékletekkel a figyelmet kisebbségi kultúránk és művelődési életünk néhány, számunkra említésre méltó értékére. Az alábbiakban ezekről a tematikus mellékletekről írok, nem megjelenésük kronologikus sorrendjében, hanem a különböző tárgykörök szerint csoportosítva.

Laudációs mellékletek

■ Hazai magyar kulturális életünk legelső díjait talán az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) adta, még 1992-ben, közművelődésünk különböző szakágazatai szerint. Azóta évente, az ernyőszervezet közgyűlése után, kerítenek sort a díjkiosztó gálára, ahol a kitüntetettet egy szakmabeli pályatársa vagy a művelődési életünk egy jeles személyisége méltatja. A *Művelődés* évi rendszerességgel közölte a laudációkat, később pedig más szakmai kulturális civilszervezetek kitüntetettjeinek méltatásait is. 2014-ben viszont a szerkesztőség összegejtette az év folyamán a kulturális életünk kitüntetettjeinek méltatásait, és 2. számú mellékletében egy csokorban kiadta *2014 erdélyi díjazottai* címmel. Azóta napvilágot látott a *2015 erdélyi díjazottai* (2015/4 számú melléklet) és a *2016 erdélyi díjazottai* (2016/4 számú melléklet) is. Az EMKE, a Romániai Magyar Dalosszövetség, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság, a Diaszpóra Alapítvány, a Kriza János Néprajzi Társaság, a szilágysomlyói Báthory István Alapítvány, az erdővidéki Gaál Mózes Közművelődési Egyesület stb. díjazottainak méltatásai kerülnek be évente ezekbe a mellékletekbe. A 2015-ben megjelent melléklet *Kulturális értékmentők* című vezércikkét jegyezve, többek között a következő gondolatokkal bocsátottam útjára a kiadványt: „...nemcsak azok előtt tisztelgünk, akik a kulturális életünk kiválóságai, hanem a KÖZMŰVELŐDÉS intézménye előtt is. Hisz a díjazottak jórészt közművelődési intézményeket éltetnek, vagy azok keretén belül fejtik ki tevékenységüket. A kisebbségi kultúránkban pedig ezek a közművelődési fórumok az ők önzetlen hozzáállásuk nélkül nem működhetnének, alkotó energiájuk nélkül nem maradhatnának fenn. Mert a legtöbb rangos szakmai intézményünk nem állami támogatásból működik, hanem a civil társadalom keretei között, közművelődési intézményként. S ilyen körülmények között is számtalan kulturális civil szervezetünk vált hazai és egyetemes magyar viszonylatban a szakma elismert intézményévé. Hála azoknak a szakembereknek, akik közül most néhányat bemutathatunk, mint kulturá-

lis életünk kiválóságait, díjazottait. Akik a közösségért kifejtett munkájuknak soha nem az árát, hanem mindig az értékét nézik.”

Magyar Házak mellékletei

■ Két mellékletet jelent meg az elmúlt négy évben ebben a témában. Ez volt egyben a legelső melléklete is a *Művelődésnek*, a 2014/1-es, *Magyar Házak Romániában* címmel, valamint később a 2015/3. *Magyar Házak Romániában* 2 címmel. A folyóiratnak ez a két melléklete a hazai Magyar Házak nemzetstratégiai fontosságára akarta ráirányítani a közvélemény figyelmét. Meg többek között arra is, hogy a szórvány is intézményesíteni tudja kulturális értékmentő és értékkeremtő tevékenységét, s hogy ezeknek a közösségeknek hosszú távú fennmaradása egyértelműen főleg a belső erőforrásainak az aktiválásán múlik, és csak részben a külső támogatásokon. Az első melléklet megjelenésekor *A szórvány kultúrájának (is) háza vagyon* című vezércikkben a következő gondolatokat osztottam meg az olvasókkal: „Az elmúlt huszonöt évben országszerte, főleg Erdélyben, de Moldvában és Bukarestben is – felismerve társadalmi életünk intézményesítésének fontosságát – a szórvány közösségek Magyar Házakat hoztak létre. Ezek az intézmények jórészt »külső segítséggel« – magyar állam, RMDSZ, EMKE, egyházi támogatás – jöttek létre, vagy éppen a helyi közösség által az államtól visszaperelt épületekben működnek. Bárhogyan is emelkedtek a Magyar Házak, tény, hogy a szórvány-magyar közösségek belső teremtő energiájának a mozgósítása nélkül ma nem állnának, és főleg nem működhetnének. Gyakran úgy emlegetjük ezeket az épületeket, mint független autonómiaszigeteket, hisz semmilyen állami vagy önkormányzati intézmény nem szólhat bele a működésükbe, csakis a helyi magyar közösségek irányítják programjaikat és fenntartásukat, az általuk megteremtett gazdasági-társadalmi feltételek között. Véleményem szerint nemzetstratégiai szempontból a szórvány kollégiumok mellett a Magyar Házak közel negyven épületet tartalmazó romániai láncolata a hazai magyar közösségünk elmúlt huszonöt évének legjelentősebb megvalósításai. Ha művelődésformáló tevékenységüket sikerülne hálózatba fogni – mint ahogyan beindult egy ilyen folyamat az EMKE égisze alatt – akkor a Házak között olyan intézményi szimbiózis jöhetne létre, amelynek kultúrateremtő ereje méltóképpen egészítené ki a tömbmagyarság ilyen irányú tevékenységét, a hazai és az egyetemes magyar művelődés javára.” A következő magyar házakról jelentek meg írások a *Művelődés* két mellékletébe: bukaresti Petőfi-ház, a kolozsvári EMKE Györkös Mátyás Albert Emlékház, a kolozsvári EMKE Szabédi László Emlékház, a máramaroszigeti Hollósy Simon Művelődési Egylet székháza, a nagybányai Teleki Magyar Ház, a nagyenydi Dr. Szász Pál Magyar Közösségi Ház, a HÍD Szebeni Magyarok Egyesületének Központja, a pusztinai Közösségi Magyar Ház, a Szilágycsehi Magyar Ház, a szilágysomlyói EMKE Magyar Ház, a Fehér megyei Türi Magyar Ház, a vajdahunyadi Magyar Ház, a zilahi EMKE-ház, a besztercei Magyar Ház, a brassói Reménység Háza, a dévai Magyar Ház, a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság székháza, a kolozsvári Minerva Művelődési Egyesület székháza, a Kolozsvár Társaság székháza, a marosvásárhelyi Bernády Ház, a marosvásárhelyi Romániai Magyar Gazdák Egyesülete Maros szervezetének székháza, a medgyesi EMKE-ház, a nagyváradai Posticum-ház, a szászrégeni DIÓ Ház, a temesvári Magyar Ház. Ugyanakkor a *Magyar Házak Romániában* 2-ben megjelent *A Magyar Házak szerepe az identitás megőrzésé-*

Régiós mellékletek

■ Erdély különböző kisebb régiói, a hazai egységes magyar „kultúrtájban” külön-külön sajátos jegyeket hordoznak. Ezeknek a sajátságoknak, ennek a kulturális sokszínűségnek eredtünk a nyomába (ma már elmondhatjuk, hogy sikerrel), amikor közel négy esztendővel ezelőtt elhatároztuk, hogy régiós mellékleteket is ki fogunk adni. Ezekben a mellékletekben főleg arra törekedtünk, hogy az egyes kistérségeknek a legjellegzetesebb kulturális jegyeit, népi hagyományait mutassuk be, ismertessük mindazokat a közművelődési egyesületeket, amelyek az elmúlt huszonöt évben megalakultak, és hozzájárultak a vidék kulturális kincsének a közösségi értékesítéséhez, megtartásához. Egyértelmű, hogy Kolozsvárról nézve másként látszik egy-egy ilyen régió, mint azok számára, akik benne élnek, akik nap mint nap alakítják annak fizikai vagy éppen szellemi arculatát. Ezért a régiós mellékletek szerkesztésének egy sajátos módozatát választottuk. Mindenekelőtt a régióban felvettük a kapcsolatot egy olyan „tollforgató” személlyel, aki jól ismeri a kistérséget, annak fizikai arculatát, közösségének személyre lebontott szellemi értékeit, hagyományait, kultúráját. Őt kértük fel, hogy hozzon létre egy alkotó-szerkesztő csoportot, amelyik javaslatot tesz a mellékletben megjelenő tematikákra, és természetesen az egyes témaköröket kidolgozó, megíró személyekre. A szerkesztőség részéről csak az volt a feltételünk, hogy legyen egy nagyobb lélegzetű írás, amely bemutatja a régió kulturális értékeit, hogy ezt vezércikként helyezzünk el a kiadványban, no meg igényt tartottunk arra is, hogy a melléklet reflektáljon a kistérség rendszerváltás óta eltelt negyed évszázadának közművelődési életére. Vagyis az egyes régiós mellékletek főleg a tájegységben élő értéktétele alapján állt össze, ők tematizálták a lapszámokat, a szerkesztőség munkatársai pedig a kéziratokat szerkesztették meg, lapkiadónk pedig pályázati forrásokból biztosította az anyagi hátteret a kiadvány megjelenéséhez. A régiós mellékletet igyekeztünk mindig nagy példányszámban kiadni, megjelenése után pedig egy találkozót szerveztünk az illető tájegység valamelyik településén az olvasókkal, bemutatva a szerzőket, no meg – kihasználva az alkalmat – általában a szerkesztőségünk munkáját. Ilyenkor a régió valamelyik reprezentatív közművelődési civilszervezetének átadtunk ingyen néhány száz példányt a kiadványból, abból a meg gondolásból, hogy tovább ők terjesszék mindazoknak, akik felé érdemesnek tartják kistérségüket népszerűsíteni. A megjelenés sorrendjében a *Művelődés* a következő régiós mellékleteket adta ki: a Kis-Szamos mente 2015/1 és az Aranyos mente, a 2015/2 mellékletek, aztán a Tövis-hát 2016/1-es és Hunyad megye 2016/2 mellékletek, valamint az Érmellék 2017/1 és Bácság 2017/2 mellékletek. Mint az előbbi felsorolásban is látható, ezekkel a mellékletekkel igyekeztünk főleg a szórványmagyar kistérségeket bemutatni, de a jövőben szeretnénk a tömbmagyarság tájegységeinek kulturális értékeit is tematikus kiadványainkban az olvasók elé tárni.

Zenés melléklet

■ 2016-ban ünnepelte a Romániai Magyar Dalosszövetség első megalakulásának a 95. születésnapját. Ebből az alkalomból, tisztelegve az egyesület közel

százéves történelme előtt s elismeréssel adózva az újraéledt szövetség elmúlt harmadfél évtizedes közösségteremtő munkásságának, a *Művelődés* folyóirat egy mellékletet adott ki, a 2016/3-as számút, *Félre tőlem búbánat – Tizenkét erdélyi magyar népdalfeldolgozás vegyeskarra* címmel.

Összegzőképpen

■ A mellékletek nagy érdeklődésnek örvendenek és népszerűek. Annak ellenére, hogy nem kerülnek forgalmazásba, mint a *Művelődés* folyóirat évi tizenkét száma, hanem a nagyobb látogatottságú könyvtárak részére juttatjuk el, és természetesen azoknak a közösségeknek ajánljuk fel, amelyek közvetlenül érintettek a kiadvány tematikáját illetően.

Reméljük, hogy a következő hetven évben is sikerül a folyóiratnak a hazai magyar közművelődés szolgálatában állnia. Igaz, ez nemcsak azoktól függ, akik anyagilag támogatják a lap megjelenését, hanem azoktól is, akik a kisebbségi létben továbbra is hisznek a kultúra közösségformáló erejében.

